

O‘ZBEKISTON TRANSPORT INFRATUZILMASINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Saidov Vaslidin Axtamovich

Annotatsiya: Transport infratuzilmasi zamonaviy iqtisodiy tizimlarning tayanch ustunidir. O‘zbekiston transport tizimining jadal rivojlanishi nafaqat ichki iqtisodiy barqarorlik, balki mintaqaviy va global integratsiyaga keng yo‘l ochadi. Ushbu maqolada transport infratuzilmasining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri, nazariy yondashuvlar, davlat siyosatining o‘rni, mavjud holat, raqamlashtirishning imkoniyatlari va xalqaro hamkorlikdagi loyihalar chuqur tahlil qilinadi. Xulosa qismida mamlakat transport tizimining barqaror rivojlanishi uchun zarur strategik takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: transport infratuzilmasi, iqtisodiy samaradorlik, logistika, investitsiya, davlat siyosati, raqamli texnologiyalar, xalqaro hamkorlik, tranzit salohiyati, mintaqaviy bog‘liqlik.

Transport infratuzilmasi har qanday davlat iqtisodiyotining tayanch tarmoqlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat tovarlar va xizmatlarning hududlararo va xalqaro harakatini ta’minlaydi, balki ishlab chiqarish jarayonlari, aholi mobiligi, savdo-sotiq aloqalari va investitsion muhitning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Samarali ishlayotgan transport tizimi iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish, logistika xarajatlarini kamaytirish, mahsulot yetkazib berish muddatlarini qisqartirish va ichki bozorning barqarorligini ta’minlashda muhim o‘rin egallaydi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so‘ng, transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va uni xalqaro standartlarga moslashtirish bo‘yicha izchil siyosat yuritmoqda. Mamlakatning Markaziy Osiyo mintaqasida qulay geografik joylashuvi unga tranzit markazi sifatida rivojlanish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, zamonaviy talablar va xalqaro logistika tizimlari bilan uyg‘unlashgan transport infratuzilmasini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Bugungi kunda transport infratuzilmasining iqtisodiy samaradorligini oshirish nafaqat iqtisodiy o‘rishni jadallashtiradi, balki mintaqaviy integratsiyani chuqurlashtiradi, eksport salohiyatini kengaytiradi va investitsiyaviy muhitni yaxshilaydi. Shu sababli, ushbu maqolada O‘zbekiston transport infratuzilmasining hozirgi holati, iqtisodiy samaradorlikni belgilovchi nazariy yondashuvlar, davlat siyosati, raqamlashtirish jarayonlari hamda xalqaro hamkorlikdagi transport loyihalari chuqur tahlil qilinadi. Maqola yakunida tizimni rivojlantirishga doir amaliy takliflar beriladi.

Transport infratuzilmasining iqtisodiyotdagi o‘rni: Transport infratuzilmasi har qanday iqtisodiy tizimning barqaror faoliyat yuritishi va rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan asosiy vositalardan biridir. U tovarlar, xom ashyo, xizmatlar va inson resurslarining harakati uchun muhim infratuzilmaviy tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Harakatlanish imkoniyatlari kengaygani sari iqtisodiy aloqalar kuchayadi, bozorlar kengayadi, ishlab chiqarish hajmi ortadi, mehnat resurslari samaraliroq taqsimlanadi va iqtisodiy o‘sish sur‘atlari jadallashadi.

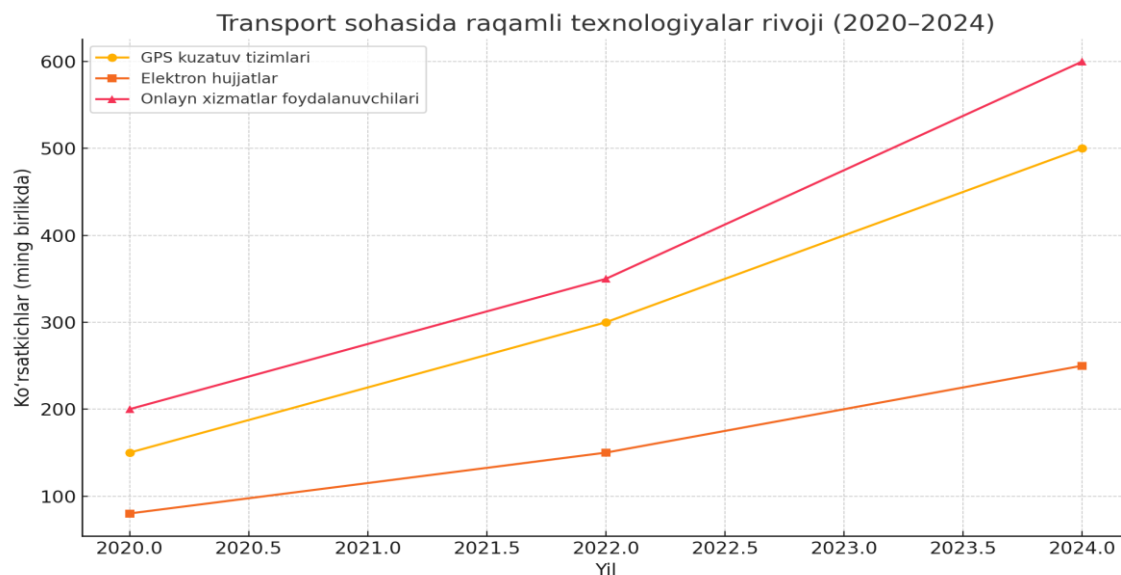
Zamonaviy iqtisodiyotda transport infratuzilmasining o‘rni logistik zanjirlarning samarali ishlashida, ishlab chiqarish va iste‘mol nuqtalarini bog‘lashda, hududlararo iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishda va eksport-import faoliyatini rivojlantirishda beqiyosdir. Rivojlangan transport tarmog‘i orqali davlatlar mintaqaviy va global iqtisodiy integratsiyaga faol kirishadilar. Ayniqsa, O‘zbekiston kabi strategik joylashuvga ega mamlakatlarda transport infratuzilmasining raqobatbardoshligi — tranzit salohiyatini ishga solish, investitsiyalarni jalb qilish va xalqaro savdo oqimlarida mustahkam o‘rin egallash uchun hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Transport turi	Asosiy ko‘rsatkichlar	2020	2022	2024 (prognoz)	O‘sish sur‘ati (%)
Avtomobil yo‘llari	Yiliga tashilgan yuk (mln tonna)	1150	1390	1650	+43.5
Temir yo‘l	Tashilgan yo‘lovchilar (mln kishi)	20.1	24.8	30.5	+51.7
Havo transporti	Tashilgan yuk (ming tonna)	42.5	60.0	82.0	+92.9
Logistika markazlari	Xizmat ko‘rsatgan korxonalar soni	480	720	950	+97.9
Tranzit yo‘laklari	Tranzit orqali o‘tgan yuk hajmi (mln tonna)	12.3	17.5	25.0	+103.2

Raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalar: Transport infratuzilmasining iqtisodiy samaradorligini oshirishda raqamlashtirish va innovatsion texnologiyalar hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Raqamli yechimlar yordamida transport tizimining boshqaruvi optimallashtiriladi, vaqt va xarajatlar tejaladi, xizmatlar sifati yaxshilanadi. Raqamli texnologiyalar, xususan, **GPS kuzatuv tizimlari**, **IoT (Internet of Things)** qurilmalari, **blokcheyn asosidagi logistika zanjirlari** va **sun‘iy intellekt algoritmlari** orqali yuk harakati va yo‘lovchi oqimlari aniq nazorat qilinmoqda.

O‘zbekistonda “Yagona transport tizimi” va “Raqamli bojxona” kabi loyihalar joriy etilib, avtomatlashtirilgan nazorat punktlari va elektron yuk hujjatlari orqali yuk aylanishi tezlashmoqda. Shuningdek, **mobil ilovalar**, **onlayn chiptalar**, **elektron to‘lov tizimlari** orqali yo‘lovchilarga qulayliklar yaratilmoqda.

Innovatsiyalar, ayniqsa, **transport xavfsizligi, yo‘l monitoringi, energiya samaradorligi va intellektual transport tizimlari (ITS)** sohasida muhim ahamiyat kasb etadi. Ular yordamida transport vositalarining harakatini real vaqt rejimida kuzatish, tirbandliklarni oldindan bashorat qilish va avariya xavfini kamaytirish imkoniyati mavjud. Bunday yechimlar transport infratuzilmasini raqobatbardosh va barqaror qilishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qilmoqda

Xalqaro transport koridorlari va mintaqaviy integratsiya: O‘zbekistonning geografik joylashuvi uni Markaziy Osiyoning markazida joylashgan muhim tranzit tuguniga aylantiradi. Mamlakatning xalqaro transport koridorlaridagi ishtiroki mintaqaviy iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish, savdo oqimlarini kengaytirish va transport-logistika xizmatlarini takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Ayni paytda O‘zbekiston bir necha strategik transport yo‘nalishlari orqali yirik bozorlarga chiqish imkoniyatiga ega. Ular qatoriga **“Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston”** temiryo‘l loyihasi, **Transkaspiy xalqaro transport yo‘lagi (TITR)**, hamda **“Toshkent–Mozori Sharif–Hirot–Bandar-Abbos”** yo‘nalishi kiradi. Bu yo‘laklar orqali O‘zbekiston Xitoy, Janubiy Osiyo, Eron, Turkiya va Yevropa bozorlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘lanadi. Xalqaro transport koridorlarining faol rivoji O‘zbekistonning **tranzit salohiyatini kuchaytiradi, eksport-import xarajatlarini qisqartiradi**, va **mintaqaviy logistika markazlari** shakllanishiga zamin yaratadi. Bu jarayon O‘zbekistonni nafaqat mintaqaviy, balki global savdo tizimining muhim bo‘g‘iniga aylantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, mamlakat integratsiyalashgan transport siyosati orqali barqaror iqtisodiy o‘rtni ta‘minlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-yanvardagi "Ilm-fan, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" deb e'lon qilish to'g'risidagi PF-5924-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. "2020–2024 yillarda transport infratuzilmasini rivojlantirish strategiyasi". – Toshkent, 2021.
3. Gulyamov S.S., Saidova M.M. **Transport infratuzilmasi va logistikaning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.** – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2022.
4. Asian Development Bank (ADB). **Uzbekistan: Transport Sector Assessment, Strategy, and Roadmap.** – Manila: ADB Publishing, 2020.
5. World Bank. **Connecting to Compete: Trade Logistics in the Global Economy.** – Washington, D.C., 2022.
6. UZINFOCOM va UzRailways. **Temir yo'l transportida raqamlashtirish konsepsiyasi.** – Toshkent, 2022.
7. OECD. **Digital Transformation in Transport and Logistics.** – Paris: OECD Publishing, 2021